

1. Naiset, tytöt ja ihmisoikeudet

”Naisten ja tyttöjen ihmisoikeudet ovat erottamaton, olennainen ja jakamaton osa yleismaailmallisia ihmisoikeuksia. Naisten ja tyttöjen mahdollisuus nauttia täysin ja tasavertaisesti kaikista ihmisoikeuksista ja perusvapauksista on hallitusten ja YK:n prioriteetti ja välttämätöntä naisten aseman edistämiseksi.”

* * *

”Monilla yhteiskunnan tasoilla, kaikkein henkilökohtaisemmilta mitä julkisemmille asti, vallitsee valtasuhteita, jotka estävät naisia elämästä täyttä elämää.”

* * *

”Jotta päästäisiin siihen tavoitteeseen, että ihmisoikeudet toteutuvat täydellisesti kaikkien kohdalla [--], on otettava entistä selvemmin huomioon naisten syrjinnän järjestelmällinen ja systemaattinen luonne.”

* * *

”Ihmisoikeuksia puolustavia naisia on suojeltava.”

PEKINGIN ASIAKIRJA

1. NAISET, TYTÖT JA IHMISOIKEUDET

”Kaikki ihmiset syntyvät vapaina ja tasavertaisina arvoltaan ja oikeuksiltaan. Heille on annettu järki ja omatunto, ja heidän on toimittava toisiaan kohtaan veljeyden hengessä.”

YK:N IHMISOIKEUKSIEN JULISTUS, 1. ARTIKLA

Ihmisoikeuksilla tarkoitetaan jokaiselle ihmiselle kuuluvia *perustavanlaatuisia oikeuksia*. Ihmisoikeudet ovat kaikkialla voimassa olevia ja kaikille samoja henkilön taustasta, sukupuolesta, rodusta tai kansallisuudesta, taloudellisesta asemasta, poliittisesta tai uskonnollisesta vakaumuksesta riippumatta. Ihmisoikeudet ovat yhtä lailla naisten, miesten, tyttöjen ja poikien, samoin kuin vähemmistöjen ja alkuperäiskansojen oikeuksia.

Ihmisoikeuksien tarkoitus on turvata jokaiselle ihmiselle ihmisarvoinen elämä. Ihmisten keskinäinen tasa-arvoisuus, ihmisyyden kunnioittaminen ja syrjinnän vastustaminen ovat ihmisoikeuksien keskeisimpiä periaatteita. Ihmisoikeuksia ei voida poistaa keneltäkään, ei edes henkilön omasta toiveesta. Ihmisoikeudet ovat jakamattomia, luovuttamattomia, toisistaan riippuvia ja toisiinsa liittyviä.

Nykyisin voimassa oleva ihmisoikeuksien normisto laadittiin toisen maailmansodan jälkeen. Sodan kauhut ja erityisesti natsien hirmuteot loivat tarpeen laatia kansainvälisesti sitovia sopimuksia rauhan ja turvallisuuden takaamiseksi.

YK:n perustamissopimus (1945) ja *YK:n yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus* (1948) loivat pohjan nykyiselle ihmisoikeusajattelulle. Näissä asiakirjoissa ilmaistuja periaatteita on myöhemmin täydennetty lukuisilla kansainvälisillä ja alueellisilla ihmisoikeussopimuksilla.

Kansainvälisen ihmisoikeusnormiston ytimeen kuuluvat myös *kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus* ja *taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus*. Molemmat ovat vuodelta 1966.

Ihmisoikeussopimukset ovat valtioiden välisiä sopimuksia, joissa sopimusvaltiot sitoutuvat turvaamaan tietyt oikeudet kaikille alueellaan oleville ihmisille, niin omille kansalaisille kuin muillekin. Kansainväliset sopimukset asettavat minimitason, jonka alle valtiot eivät voi omassa kansallisessa lainsäädännössään mennä. Niin sanotut **kansalaisten perusoikeudet** on kirjattu valtioiden perustuslakeihin. Valtioiden velvollisuus on suojella ja edistää ihmisoikeuksien toteutumista niin omissa toimissaan kuin yksittäisten ihmisten välisissä suhteissakin.

Naisten huone

Välkkyvän peilin takana kiljuvat kaksostytöt, he katosivat seinien sisään aikaa sitten. Heillä oli letit, punaiset pampulat, paha mieli, alusta asti rautalangoin ja henkarein väännelty. He kaiversivat talon täyteen käytäviä, koversivat paperiset seinät kummilusikoilla. He katosivat portaikossa kesken askelmien, sanoivat: pahuus on portti tyhjyyteen, sisällä portteja satamäärin. Nyt ne ovat tässä huoneessa, tämän peilin takana. Nyt aurinko nousee kuusenlatvojen yllä, kiipeää porras portaalta ylemmäs taivaan-kupolia kohti. Meidän sisällämme on kaksisataa tytönalkua, tytöt huutavat, itse itsensä askarrelleet kuten me: helmet, veri, peilipalat, niistä meidät tehtiin. jos et löydä meitä, et nuku yhtäkään yötä. Siihen saakka vaellat talossa, eksyksissä jokaisen muiston kanssa, siihen asti ovat kädet sanojasi ohuemmat, päivät käsiäsi soukemma.

Saila Susiluoto, kokoelmasta Huoneiden kirja, 2003. Otava.

Ihmisoikeudet kuuluvat jokaiselle ihmiselle. Ne ovat kaikille samoja ja voimassa kaikkialla.

1.1. Ihmisoikeudet ovat yleismaailmallisia

Koraanista löytyvät perusoikeudet – oikeus elämään, oikeudenmukaisuuteen ja vapauteen – nähdään jokaiselle ihmiselle synnynnäisesti kuuluvina, jumalan luomina oikeuksina. Jumalallinen alkuperä tekee ihmisoikeuksista universaaleja ja kaikkialla voimassa olevia. Ihmisten tärkein tehtävä on niiden voimaan saattaminen.

Juutalaisuuden perusteos, heprealainen Raamattu (kristittyjen Vanha testamentti) sisältää lukuisia ihmisoikeuksien periaatteita. Ihmisen luominen Jumalan kuvaksi tekee jokaisesta yksilöistä arvokkaan. Myös ajatus ihmissuvun yhteisestä alkuperästä asettaa kaikki ihmiset keskenään tasavertaiseen asemaan, osaksi yhtä suurta perhettä.

Raamatusta löytyvät viittaukset ovat myös kristillisen ihmisoikeusajattelun ydin.

Esiäitimme

*kyllä kalpenis moni feministi
edesmenneen esiäitimme rinnalla
siinä vasta eukko!
ei mikään lady
vaan ämmien ämmä
kantaäiti
juurirodun emo sarjalle ämmiä
joista tui mahtavia matruunoita
ajan hylsyyn patruunoita
joilla puhkaistiin kotoistaan
uutta verta virtaamaan
tukkoisista seisautumista ahtautumista ja tulpista
esiäiti
olit pöyhkeä kuin kotiviini
uljas kalkkunanaaras
siivet hapsuilla
silvät pystyssä
olit muuri linnoitus särkijä muurinmurtaja
valaanpyytäjä
ikuisesti taisteleva
esiäiti
ja mikä sulokas hurjuus
elättihanhen julkeus kasvoiltas hohti
kuin olisit juuri ajanut tiehesi laihan ketun
lihavasta kanatarhasta
olit tosi mahdoton
hupaisa eukko
mahtava kuin muuri*

Kaarina Valoalta, kokoelmasta Poloneesi keskeneräisestä Bagdadista. 1981. Otava.

Nykyinen ihmisoikeusnormisto on selkeästi länsimainen luomus, mikä on haitannut periaatteiden täysimääräistä hyväksymistä ei-länsimaaisissa kulttuureissa. Ihmisoikeuksien periaatteet eivät kuitenkaan ole vain länsimainen keksintö. Ihmisyyden kunnioittaminen on yleismaailmallinen arvo.

Useimmissa kulttuureissa ihmisille ajatellaan luonnostaan kuuluvan tiettyjä oikeuksia. Toisaalta yleisen hyvinvoinnin takaamiseksi ihmisillä on myös velvollisuuksia toisiaan kohtaan. Vähäosaisista, köyhistä ja sairaista huolehtiminen on yleinen periaate kulttuuritaustasta riippumatta. Ajatuksia ihmisoikeuksista on myös kaikissa suurissa uskonnoissa. Vapaus, tasa-arvo ja rauha nähdään hyvän elämän perustana, ja niiden ylläpitämiseksi jokaiselle ihmiselle on turvattava ihmisarvoinen elämä.

1.2. Miesten oikeudet ihmisoikeuksien perustana

Länsimaisen ihmisoikeusajattelun juuret ulottuvat 1600–1700-luvuille. Liberalismi ja myöhemmin valistusajattelu korostivat yksilön asemaa suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan. Ihmisillä nähtiin olevan synnynnäisesti tiettyjä perustavanlaatuisia oikeuksia, joiden kunnioittamiseen valtioiden oikeutus perustui.

Keskeiseksi periaatteeksi tuli kansalaisten aseman turvaaminen. Suojaksi valtion ylivaltaa vastaan muodostui käsite *luovuttamattomista oikeuksista*. Näihin kuuluivat oikeus vapauteen, omaisuuteen, henkilökohtaiseen turvallisuuteen ja sorron vastustamiseen. Euroopassa ja Yhdysvalloissa voimistuivat myös ajatukset kansojen itsemääräämisoikeudesta ja yhteiskuntasopimuksesta, jotka siivittivät ihmisoikeusajattelun muotoutumista.

Yksilön oikeudet eivät kuitenkaan kuuluneet tasavertaisesti kaikille, vaan ne määräytyivät henkilön syntyperän ja yhteiskunnallisen aseman perusteella. Määritellyt oikeudet kuuluivat ainoastaan rajatulle ryhmälle vapaita ja taloudellisesti itsenäisiä miehiä. Itse ihmisoikeuksien käsitekin tarkoitti aluksi ainoastaan ”miehen oikeuksia” (*rights of man, droits de l’homme*). Naiset, samoin kuin lapset, palvelijat ja orjat, jäivät näitä oikeuksia vaille. Sukupuoli-neutraali ilmaisu ihmisoikeudet (*human rights*) vakiintui vasta toisen maailmansodan jälkeen Yhdistyneiden kansakuntien perustamisen myötä.

Naiset vailla itsenäistä asemaa

Yhteiskunnallisesta asemasta riippumatta naiset olivat pitkään vailla itsenäistä asemaa ja jäivät ihmisoikeuksien ulkopuolelle. Naisten oikeudellinen

asema määrittänyt joko isän, puolison, miespuolisen sukulaisen tai isännän määräysvallan kautta. Pääsääntöisesti naiset olivat koko elämänsä holhouksenalaisina leskiä lukuun ottamatta.

Avioliitossa isännänvalta käsitti miehen aviolliset oikeudet ja vaimon kuritusvallan. Perhe nähtiin valtion väliintulolta suojatuksi alueeksi ja sen yksityisyyden suojaaminen korostui. Perheestä tuli elämän perusyksikkö ja linnake, jonka sisäiset asiat rajattiin tiukasti julkisen arvostelun ulkopuolelle.

Naisten oikeudellinen asema koheni merkittävästi vasta 1900-luvun kuluessa. Vasta aivan viime vuosikymmeninä naisen ja miehen keskinäistä suhdetta kodin sisällä on alettu tarkastella ihmisoikeusnäkökulmasta.

1.3. Naisten ja tyttöjen oikeudet toteutuvat vajavaisesti

Lukuisista kansainvälisistä ja alueellisista sopimuksista huolimatta ihmisoikeuksien toteutumisessa on yhä epäkohtia. Erityisesti naisten ja tyttöjen oikeuksien toteutumisessa on vakavia puutteita. Monet kulttuuriset ja yhteiskunnalliset käytännöt sallivat naisten eriarvoisen kohtelun. Useissa maissa naisiin ja tyttöihin kohdistuu laajaa syrjintää ja väkivaltaa nimenomaan heidän sukupuolensa vuoksi.

Naisten mahdollisuuksia nauttia tasavertaisesti oikeuksistaan kaventaa myös se, että kaikkien maiden kansallinen lainsäädäntö ei ole sopusoinnussa kansainvälisten ihmisoikeusasiakirjojen kanssa. Valtiot eivät omassa toiminnassaan noudata niitä ihmisoikeusvelvoitteita, joihin ovat sopimuksin sitoutuneet. Myös kansainvälisiin sopimuksiin tehdyt *varaumat* heikentävät niiden sitovuutta. Varaumia on tehty kulttuurisiin ja uskonnollisiin perusteluihin erityisesti naisten ja tyttöjen kannalta merkittäviin sopimuskohtiin.

Naisten eriarvoisuutta ylläpitävät myös naisiin kohdistuvien ihmisoikeusloukkausten riittämätön seuranta, viranomaisten tietämättömyys naisten oikeuksista sekä naisten tietämättömyys omista oikeuksistaan. Naisten oikeuksien toteutuminen edellyttää valtioilta aktiivisia toimia naisten yhteiskunnallisen ja oikeudellisen aseman kohentamiseksi ja vallitsevien epäkohtien poistamiseksi.

Naisten oikeuksia tarkentavat ihmisoikeussopimukset

Kansainvälisellä tasolla naisten epätasa-arvoiseen asemaan alettiin kiinnittää enemmän huomiota 1970-luvulla. Vuonna 1972 YK julisti vuoden 1975 kansainväliseksi naisten vuodeksi, ja jo samana vuonna järjestettiin ensimmäinen naisten asemaa käsitellyt maailmankonferenssi Mexico Cityssä.

Ranskan suuri vallankumous (1789) käynnisti vanhan säätyihin perustuvan järjestelmän hajoamisen suuressa osassa Eurooppaa. Muutoksien myötä yhteiskunnallisista oikeuksista nauttivien ihmisten joukko laajeni käsittämään myös säätyihin kuulumattomat miehet. Naiset jäivät edelleen näiden oikeuksien ulkopuolelle. Sääty-yhteiskunnan mureneminen paikoin jopa heikensi naisten asemaa. Sosiaalinen erottelu vaihtui sukupuolieron korostamiseen: ”naisesta” tuli ”kansalaisen” vastakohta.

Kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin on mahdollista tehdä **varaumia**. Sopijavaltiot voivat sanoutua irti tietystä sopimuksen velvoitteesta ilmoittamalla siitä sopimuksen hyväksymisen yhteydessä. Varaumat eivät kuitenkaan saa olla ristiriidassa sopimuksen perimmäisen tarkoituksen kanssa. Tästä huolimatta moniin ihmisoikeussopimuksiin on sallittu perusteluiltaan kyseenalaisia varaumia.

Kansainvälistä naisten vuotta seurasi naisten vuosikymmen (1976–1985), jonka aikana tehtiin useita selvityksiä naisten asemasta ja oikeuksien toteutumisesta eri puolilla maailmaa.

Naisten oikeuksien vajavaisen toteutumisen tiedostaminen johti erillisen naisten oikeuksia tarkentavan sopimuksen laatimiseen. *Kaikkinaisen naisiin kohdistuvan syrjinnän kieltävä sopimus* hyväksyttiin YK:ssa vuonna 1979, ja se astui voimaan vuonna 1981.

Vierge moderne

*En minä ole nainen. Olen neutri.
Olen lapsi, hovipoika ja rohkea päätös,
olen naurava häive helakanpunaista
aurinkoa...
Olen kaikkien ahneitten kalojen verkko,
Olen malja kaikkien naisten kunniaksi,
olen askel kohti sattumaa ja perikatoa,
olen hyppy vapauteen ja omaan itseeseen...
Olen veren kuiske miehen korvassa,
olen sielun vilu, lihan kaipuu ja kielto,
Olen uusien paratiisien portinkilpi.
Olen liekki, etsivä ja röyhkeä,
Olen vesi, syvä mutta uskalias, polviin asti,
Olen tuli ja vesi rehellisessä yhteydessä,
ilman ehtoja.*

Edith Södergran, Dikter 1916. Suom. Pentti Saaritsa
valikoimassa Tulevaisuuden varjo. Otava.

Naisten oikeuksien sopimuksen keskeinen lähtökohta on naisiin kohdistuvan syrjinnän kieltäminen. Sopimuksen johdannossa todetaan syrjinnän loukkaavan ”tasa-arvoisten oikeuksien ja ihmisarvon kunnioittamisen periaatetta”.

Naisten ja miesten välinen tasa-arvo on ensisijainen edellytys rauhan ja vakauden saavuttamiselle, taloudelliselle kehitykselle ja ihmisten hyvinvoinnin edistämiseksi kaikkialla maailmassa. Tasa-arvon toteutuminen edellyttää naisten yhteiskunnallisten osallistumismahdollisuuksien parantamista ja aseman vahvistamista. Naisille on taattava tasavertaiset oikeudet niin poliittiseen, taloudelliseen kuin kulttuuriseen vaikuttamiseen. Naiseus ei myöskään saa olla koulutuksen, terveyden, ravinnon tai työnsaannin este.

Naisten oikeuksien sopimuksessa huomioidaan myös perinteisten sukupuoliroolien rajoittava vaikutus naisten elämään. Jyrkkärajaisten nais- ja miesroolien häivyttäminen ja naisten elämänpäiirin laajentaminen ovat sopimuksen keskeisiä tavoitteita.

Sopimus rikkoi ensi kertaa yksityisen ja julkisen elämänalueen erottelua nostamalla esiin perheen sisäiset kysymykset sekä puolisoiden ja vanhempien väliset oikeudet ja velvollisuudet. Vakiintuneiden sukupuoliroolien avartaminen myös perhe-elämässä ja vastuun tasapuolinen jakaminen naisten ja miesten kesken ovat keskeisiä naisten aseman kohen- tamiseksi ja tasa-arvon saavuttamiseksi.

Vuonna 1992 naisten oikeuksien sopimusta täydennettiin **suosituksella**, jonka mukaan syrjinnän käsite sisältää myös naisiin kohdistuvan väkivallan. Väkipalta heikentää merkittäväällä tavalla naisten mahdollisuuksia nauttia ihmisoikeuksistaan ja siten se voidaan tulkita naisiin kohdistuvan syrjinnän muodoksi.

Nykyään kolme neljäsosaa YK:n jäsenvaltioista on liittynyt naisten oikeuksien sopimukseen. Siihen liittyneet valtiot ovat velvoitettuja kehittämään lainsäädäntöään naisiin kohdistuvan syrjinnän poistamiseksi ja sisällyttämään lainsäädäntöönsä tasa-arvoperiaatteen. Myös kulttuurisidonnaisia tapoja on pyrittävä muuttamaan naisten aseman parantamiseksi.

Naisten maailmankonferenssien perinne jatkui seuraavillakin vuosikymmenillä. Vuonna 1980 konferenssi järjestettiin Kööpenhaminassa ja vuonna 1985 Nairobissa.

Merkittävä askel naisten oikeuksien tunnustamisen kannalta otettiin Wienin ihmisoikeuksien konferenssissa vuonna 1993. Naisten ja tyttöjen oikeudet tunnustettiin ”erottamattomaksi, olennaiseksi ja jakamattomaksi osaksi yleisiä ihmisoikeuksia”. Yli viisikymmentä vuotta nykyaikaisen ihmis-

oikeusjärjestelmän luomisen jälkeen oli yhä tarpeen muistuttaa ihmisoikeuksien kuulumisesta jokaiselle ihmiselle, myös tytöille ja naisille.

Pekingissä järjestettiin neljäs naisten asemaa käsitellyt maailmankonferenssi vuonna 1995. Naisten aseman kohentamiseksi tehdystä työstä huolimatta konferenssissa jouduttiin toteamaan, ettei tavoitteita ole edelleenkään täysin saavutettu. Kehitys on ollut epätasaista, ja naisten ja miesten eriarvoisuus on yhä voimakasta.

PEKINGIN ASIAKIRJA

Pekingissä hyväksyttiin julistus ja laadittiin toimintaohjelma naisten oikeuksien toteutumisen tiellä olevien esteiden poistamiseksi. Toimintaohjelma korosti erityisesti naisten vaikutusvallan lisäämisen ja yhteiskunnallisen osallistumisen tärkeyttä.

Konferenssiin osallistuneet valtiot sitoutuivat asiakirjan hyväksyttyään edistämään naisten tasa-arvoa, yhteiskunnallista asemaa ja vaikutusvaltaa sekä takaamaan kaikille naisille ja tytöille täysimääräiset ihmisoikeudet ja perusvapaudet ilman minkäänlaista syrjintää.

Hallitukset sitoutuivat myös huomioimaan sukupuolinäkökulman kaikissa toiminta- ja budjettipäätöksissään sekä varmistamaan julkisten varojen jakautumisen tasapuolisesti naisille ja miehille. Pekingin konferenssissa hallitukset sopivat, että toimintaohjelma toteutetaan vuoteen 2000 mennessä.

Kesäkuussa 2000 New Yorkissa järjestetyssä YK:n yleiskokouksen erityisistunnossa hallitukset arvioivat Pekingin toimintaohjelman toteutumista. Saavutetusta edistyksestä huolimatta monet tavoitteet todettiin edelleen keskeneräisiksi. Hallitukset uudistivat sitoumuksensa toimintaohjelmaan ja sen tavoitteiden toteuttamiseen.

Naiset ja heidän verhoilunsa

*Jousiamuntaa hankaloittaa suuririntaisuus,
mutta laivan keulakuvaksi voi päästä.
Ihanteeni, töröttävähampainen, kaipaa
hiljaista kosketusta,
sivelyä käsivarren kaarteeseen.
Se on itkettävää.*

Riina Katajavuori, kokoelmasta Painoton tila. 1998. Tammi.

1.4. Tasa-arvo naisten tavoitteena

Naisten ja miesten tasa-arvo Euroopan unionissa

Euroopan unionin keskeisimpiä tavoitteita on naisten ja miesten välinen tasa-arvo. Ensimmäistä kertaa tasavertaisuus nousi esille vuonna 1957 laaditussa Rooman sopimuksessa, johon kirjattiin naisten ja miesten samapalkkaisuuden periaate. Työnantajat veloitettiin maksamaan samasta työstä samaa palkkaa sukupuolesta riippumatta.

Palkkausperusteista tasa-arvon vaatimus on laajentunut. 1970-luvulla hyväksyttiin tasa-arvodirektiivejä, joiden tavoitteena oli lisätä naisten ja miesten tasa-arvoa erityisesti työelämässä. Vuonna 1976 direktiivillä kiellettiin kaikki sukupuoleen perustuva syrjintä *koulutuksessa ja työelämässä* ja vuonna 1982 käynnistettiin ensimmäinen naisten ja miesten tasa-arvoa koskeva toimintaohjelma.

Euroopan unionin tasa-arvo-direktiivi uudistettiin vuonna 2002. Se on jäsenvaltioiden kansallisen lainsäädännön perusta ja myös Suomessa tehtävän tasa-arvolain uudistuksen ohjenuora.

Uusimmassa perustamissopimuksessa (Amsterdamin sopimus, 1997) tasa-arvon käsite laajeni entisestään. Sopimuksen mukaan Euroopan unionin tulee edistää ja tukea tosiasiallisen tasa-arvon toteutumista kaikilla elämän alueilla. Tasa-arvon periaatteesta tuli koko yhteisön toimintaa ohjaava tekijä.

Tasa-arvon toteutumisessa on unionin sisällä suuria eroja. Useimmissa jäsenvaltioissa perinteiset sukupuoliroolit ovat vahvoja ja naisten asema on todellisuudessa miehiä heikompi. Unionin laajentuminen tuo tasa-arvoperiaatteen toteuttamiselle uusia haasteita. Yhteisölainsäädännön toteuttaminen on yksi jäsenyyden kriteereistä, mutta ainakaan toistaiseksi se ei ole saanut neuvotteluissa kovin suurta huomiota.

Naisten oikeudet ja tasa-arvo Suomessa

Suomi on monessa mielessä tasa-arvon mallimaa. Suomalainen nainen sai ensimmäisenä maailmassa yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden sekä vaalikelpoisuuden. Naisilla on tasavertaiset oikeudet koulutukseen ja työhön, ja myös naisten osallistuminen yhteiskunnalliseen päätöksentekoon on yleisempää kuin monissa muissa maissa. Suomessa on sosiaalipoliittisin keinoin murrettu naisten perinteistä roolia: muun muassa kunnallinen päivähoito ja kouluruokailu ovat mahdollistaneet perheellistenkin naisten työssäkäynnin.

Todellisuudessa myös Suomessa naisten asema on heikompi kuin miesten. Koulutus ja työmarkkinat ovat selvästi sukupuolen mukaan jakautuneita, naisten ja miesten palkkaerot ovat suuria, ja naiset tekevät miehiä huomattavasti useammin osa-aikatyötä. Naiset myös kohtaavat monia esteitä urakehityksessään. Naisia on johtotehtävissä huolestuttavan vähän.

Suomi on YK:n naisten oikeuksien sopimuksen ja Pekingin toimintaohjelman velvoitteiden mukaisesti sitoutunut edistämään naisten asemaa ja tosiasiallisen tasa-arvon toteutumista. Suomea velvoittavat myös Euroopan unionin tasa-arvoperiaatteet.

Suomen hallitusmuoto uudistettiin vuonna 1995 ja naisten ja miesten välinen tasa-arvo nostettiin perusoikeuksien joukkoon. Laki sisältää myös syrjinnän kiellon. Vuoden 2003 hallitusohjelman keskeisimpiä tavoitteita oli tasa-arvoperiaatteen *valtavirtaistaminen*. Se tarkoittaa, että sukupuolinäkökulman huomioiminen tulee olla kaiken päätöksenteon lähtökohta.

Tasa-arvon toteutumisen kannalta olennaisia ovat naisten ja miesten palkkaerojen tasoittaminen, naisten työmahdollisuuksien parantaminen ja työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisen helpottaminen. Naisten aseman parantamiseksi huomiota on kiinnitettävä myös naisiin kohdistuvaan väkivaltaan, perheväkivaltaan, prostituutioon ja ihmiskauppaan sekä vähemmistönaisten asemaan. Lisäksi miesten mahdollisuuksia edistää nais-

Valtavirtaistaminen tarkoittaa sukupuolinäkökulman huomioimista kaikessa päätöksenteossa.

ten asemaa korostettiin uudella tavalla. Miehiä tulee kannustaa perhe- ja isyysvapaan pitämiseen. Utta on myös vaatimus vanhempainvapaiden kulu- jen tasapuolisemmasta jakamisesta.

Suomen tasa-arvolaki

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta tuli voimaan vuonna 1987. Lain säätäminen oli edellytyksenä YK:n naisten oikeuksien sopimuksen toimeenpanolle. Tasa-arvolain tarkoitus on suojata sekä naisia että miehiä sukupuolista syrjintää vastaan, erityisesti työelämässä. Laki on uudistettu vuoden 2002 EU-direktiivin muutoksen pohjalta, ja uusi laki astunee voimaan vuonna 2005.

Uudistuksen myötä lain soveltamisen alaa on laajennettu käsittämään myös ammatillinen koulutus ja työmarkkinajärjestöt. Ulkopuolelle jäivät ainoastaan uskonnonharjoittaminen ja yksityiselämä.

Syrjintäkielto kattaa kaiken sukupuoleen perustuvan syrjinnän niin työelämässä kuin koulutuksessakin. Naisten kannalta merkittävintä on ”raskauden, synnytyksen tai muun sukupuoleen liittyvän syyn perusteella” tapahtuvan syrjinnän kieltäminen.

Syrjinnäksi luetaan myös sukupuolinen häirintä ja vastatoimet. Esimerkiksi työnantajan laiminlyönti työntekijään kohdistuvan häirinnän tai ahdistelun lopettamiseksi voidaan tulkita tasa-arvolain mukaiseksi syrjinnäksi.

Työpaikoilla, joissa on yli 30 työntekijää, on lain mukaan laadittava tasa-arvosuunnitelma. Lakiuudistuksen myötä suunnitelman tulee sisältää selvitys työpaikan tasa-arvotilanteesta. Selvityksestä tulee ilmetä paitsi naisten ja miesten sijoittuminen eri tehtäviin myös heidän palkkansa tehtäväryhmittäin. Velvoitteen laiminlyönnistä voidaan tuomita uhkasakko.

Tasa-arvolain säätämisessä

Suomi oli peränpitäjä Pohjois- maissa. Vastaava laki säädettiin

- * Islannissa vuonna 1976.
- * Tanskassa vuonna 1978.
- * Norjassa vuonna 1978.
- * Ruotsissa vuonna 1979.

1.5. Tyttöjen oikeudet – ihmisoikeudet eivät riipu iästä

Lapset joutuvat monenlaisen sorron ja riiston kohteeksi eri puolilla maail- maa. Lapsityövoiman käyttö on yleistä monissa kehitysmaissa, ja aseellisten konfliktien yhteydessä lapsilla on riski joutua rintamille, joko sotilaiksi tai seksiorjiksi.

Erityisesti tytöt ovat alttiita hyväksikäytölle ja epäoikeudenmukaiselle kohtelulle sukupuolensa vuoksi. Tyttövauvojen abortointi tai surmaaminen synnytyksen jälkeen on yhä tavallista Kaakkois- ja Itä-Aasiassa, ja tyttö- jen sukuelinten silpominen on yleinen tapa monissa Afrikan maissa. Tytöt kohtaavat syrjintää myös muilla elämän alueilla, erityisesti koulutuksessa ja terveydenhuollossa.

Lasten oikeuksia turvaamaan laadittiin kansainvälinen *sopimus lasten oikeuksista* vuonna 1989. Sopimus huomioi ihmisoikeudet erityisesti lasten näkökulmasta ja korostaa lasten oikeutta turvalliseen lapsuuteen, leikkiin ja vapaa-aikaan sekä kehitystasoaan vastaavaan kohteluun. Sopimusvaltiot

ovat sitoutuneet turvaamaan ihmisoikeudet kaikille lapsille ja ryhtymään tehokkaiisiin toimiin epäkohtien poistamiseksi. Valtaosa maailman valtioista on liittynyt sopimukseen. Sopimuksen toimeenpano on kuitenkin ollut puutteellista.

PEKINGIN ASIAKIRJASSA huomioidaan tyttöjen oikeuksien puutteellinen toteutuminen ja korostetaan tytöillä olevan oikeus nauttia ihmisoikeuksistaan ilman minkäänlaista syrjintää. Erityistä huomiota on kiinnitettävä tyttöjen koulutukseen ja terveydenhuoltoon sekä tyttöihin kohdistuvaan väkivaltaan. Tyttöjen ja naisten aseman parantaminen ja tasa-arvon edistäminen lisäävät koko yhteiskunnan hyvinvointia. Sijoitus tulevaisuuteen on tehtävä nyt.

Lähteet:

An Introduction to the International Protection of Human Rights. A Textbook. Second, revised edition. Edited by Raija Hanski and Markku Suksi. Institute for Human Rights Åbo Akademi University, Turku/Åbo. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä, 2000.

Bruun, Niklas ja Koskinen, Pirkko: Tasa-arvolaki. Kauppakaari Oy. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki, 1997.

Gender, Planning and Human Rights. Edited by Tovi Fenster. Routledge. London, 1999.

Euroopan unioni ja ihmisoikeudet. Toim. Martin Scheinin ja Taina Dahlgren. Ihmisoikeusliitto. Åbo Akademin ihmisoikeusinstituutti. Åbo Akademis tryckeri. Turku, 1994.

Ihmisoikeudet 2000-luvulla. Sopimuksia ja asiakirjoja. Ihmisoikeusliitto. Helsinki, 2002.

Ihmisoikeusraportti 1/2004.

Implementation of the Beijing Platform of Action (1995) and the Outcome of the Twenty-Third Special Session of the General Assembly (2000). April 2004. Draft Version 23 March, 2004.

Lapsen oikeudet. Toim. Jussi Honkanen ja Jaana Syrjälä. Suomen YK-liiton julkaisusarja nro 31. Oy Edita Ab. Helsinki, 2000.

Mäkinen, Pirkko: CEDAW-komitea ja kansalliset tasa-arvo suunnitelmat. Teoksessa Naisten ihmisoikeuksien käsikirja. Toimittanut Monica Herrlin. Kauppakaari OYJ. Lakimiesliiton Kustannus. Helsinki, 1998.

Nousiainen, Kevät: Naisten ihmisoikeuksien kehitys. Teoksessa Naisten ihmisoikeuksien käsikirja. Toimittanut Monica Herrlin. Kauppakaari OYJ. Lakimiesliiton Kustannus. Helsinki, 1998.

Nousiainen, Kevät: Kansalainen on mies. Ihmisoikeusraportti 2/2002.

Pekingin julistus ja toimintaohjelma. YK:n neljäs maailmankonferenssi naisten aseman edistämiseksi. Peking 4.–15.9.1995. Ulkoasiainministeriön julkaisuja. Oy Edita Ab. Helsinki, 1996.

Pekingistä Suomeen, Suomen hallituksen tasa-arvo-ohjelma, Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 1997:11, Sosiaali- ja terveysministeriö, Tasa-arvotoimisto. Helsinki, 1997.

Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelma 24.6.2003. (www.valtioneuvosto.fi/tiedostot/pdf.fi/39357.pdf)

Scheinin, Martin: Yhteiset ihmisoikeutemme. Suomen YK-liitto. Meripaino. Helsinki, 1998.

Tasa-arvo valtavirtaan. Sukupuolten tasa-arvon tilan vuosittaisen kynnnyksellä. Loppuraportti Suomen hallituksen tasa-arvo-ohjelmasta 5.2.1997–28.2.1999. Sosiaali- ja terveysministeriö. Oy Edita Ab. Helsinki, 1999.

Women's Employment, Women Studies, and Equal Opportunities 1945–2001. Reports from nine European Countries. Edited by Babriale Griffin. Published 2002 by the University of Hull. Printed and bound in the Netherlands, 2002.

Tehtäviä

1. Liitämme naisiin ja miehiin tiedostamattamme tietynlaisia ominaisuuksia. Tutkikaa ryhmissä joukkoa esineitä (esimerkiksi kynä, kumi, sakset, viivoitin, nitoja). Määritellään kullekin esineelle ”sukupuoli”. Perustelkaa huolellisesti kantanne. Purkakaa ryhmien valinnat perusteluineen yhteisesti luokassa. Mitä havaitsette?
(AI, PSYKOLOGIA, TERVEYSTIETO)
2. Kirjoittakaa jokainen vähintään viisi ihmiselle tärkeää oikeutta. Tutustukaa tämän jälkeen ryhmissä YK:n yleismaailmalliseen ihmisoikeuksien julistukseen. Valitkaa yhteisesti mielestänne kymmenen tärkeintä ihmisoikeutta. Pohtikaa, onko niiden toteutumisessa eroja naisten ja miesten kohdalla? Miettikää tilannetta Suomessa ja muualla maailmassa. Mistä erot mielestänne johtuvat? Mitkä käytännöt ylläpitävät vallitsevaa tilannetta? Perustelkaa kantanne. Purkakaa ryhmien valinnat perusteluineen yhteisesti luokassa.
 - a. Laatikaa ryhmässä puhe, jossa on aloitus, lopetus ja kolme valitsemaanne ihmisoikeutta perusteluineen. Esittäkää puhe luokassa tai päivänavauksena esimerkiksi kansainvälisenä naistenpäivänä.
 - b. Valmistakaa esitys tai tehkää mainos tai juliste yhdestä valitsemastanne ihmisoikeudesta.
(HY, UE, ET, AI, KU, ILMAISUTAITO)
3. Ottakaa selvää, mikä on Pekingin asiakirja. Mitä asioita siinä käsitellään ja millaisiin tavoitteisiin sen avulla pyritään?
(HY)
4. Etsikää tietoa suomalaisista naisasianaisista. Millä tavoin he ovat vaikuttaneet naisten aseman kehittymiseen? Mitä muutoksia he aikanaan ajoivat ja miksi? Tehkää aiheesta tutkielma, kuvitettu aikajana tai laulun sanoitus (tango tai räppi).
(HY)
5. Perinteisesti sukupuolten eroja on pyritty korostamaan pukeutumisen avulla. Onko jokaisella oikeus näyttää, miltä haluaa? Saako koulu antaa ohjeita oppilaiden pukeutumisesta? Kummalle sukupuolelle asetetaan enemmän pukeutumissääntöjä? Eroavatko tyttöjen ja poikien pukeutumisohjeet toisistaan? Pohtikaa esimerkiksi tyttöjen napapaitoja, poikien pipoja, kokomustia vaatteita ja islaminuskoisten tyttöjen huiveja. Kirjoittakaa mielipidekirjoitus tai väitellää aiheesta.
(AI, HY)
6. Sukupuolikäsitteestä on olemassa useita teorioita. Onko sukupuolia kaksi vai useampia? Miten tarkkarajainen käsite sukupuoli on? Selvittäkää termien *sex* ja *gender* merkitys.
 - a. Väitetään, että jokaisessa ihmisessä on molempia sukupuolia. Jos sukupuoli olisi väri – esimerkiksi keltainen ja sininen – minkä värinen itse olisit tällä hetkellä? Millaisissa tilanteissa olet keltavihreä tai sinivihreä? Milloin olet keltaisimmillasi ja milloin sinisimmillasi? Tee nelikenttä väreistä ja sijoita itsesi kenttään. Mikä on tämän päivän värisi?
(KU, TERVEYSTIETO)
 - b. Nykyään monet ajattelevat, että sukupuoli on rakennettu ja on vaihdettavissa melkein kuin vaate. Keksikää tilanteita, joissa tietoisesti tai tiedostamattomasti rakennatte itsestänne naisisemman tai miehisemmän.
(TERVEYSTIETO)
 - c. Kasvatetaanko tytöt ja pojat eri tavoin? Miettikää tilanteita, jolloin sinua tai ystäviäsi on kasvatettu stereotyyppisen tytön tai pojan rooleihin. Kääntäkää tilanteet toisin päin. Tehkää draamaesitys käännetyistä tilanteista.
(ILMAISUTAITO, TERVEYSTIETO)
 - d. Lukekaa luvun yhteydessä olevat runot ja katkelmat. Miten niissä määritellään nainen?
(AI)

”Minulla ei esimerkiksi ole pippeliä. Sen sijaan minulla on naisen tuntomerkit. Minulla on vagina (eli pimppi, pillu, pimpsa, vittu, tussu, mirri, menikö perille, häh?) sekä asianmukaiset munasarjat ja hieno, pieni kohtu. Olen tosin hieman lauta, mutta silti minulla on kaksi donitsia, siis rinnat. Ne eivät ole kovin isot, mutta jonkinlaiset kuitenkin. Menkatkin minulla on. Voin siis saada lapsia, ja eikö se ole selvä merkki siitä, että olen nainen? Minulla on kaikki tarpeellinen, mutta siltikään en ole erityisen naisellinen tai feminiininen. Syyinä on se, että naisellisuuden määräävät kokonaan muut seikat. Tapa käyttäytyä. Tapa puhua ja niin edelleen.”

Paula McManus, Voiko tyttökin olla hauska? teoksessa Pilluparvi. 2003. Toim. Linda Skugge, Belinda Olsson ja Brita Zilg. Suom. Anu Tukala. Like.

Pikku-Matin mekko

*Kerran Matti kolme vuotta pyysi äidiltään:
Hei äiti saanko siskon kukkamekkoa kokeilla?
Siitä äiti kauhistui ja isä aivan raivostui:
Nyt on poika kyllä mennyt järjiltään,
nyt on poika kyllä mennyt järjiltään!
Ei, ei, ei Matti voi pukeutua mekkoon
ei, ei, ei, Matti saa sitoa hiuksiaan
ei, ei, ei Mattia pidä rohkaista leikkimään
nukeilla
ei, ei, ei vaaleanpunainen sovi Matille
ollenkaan
Mattia täytyy tyttöjen puuhilta suojella
muuten on Matin miehisuus vaakalaudalla
naapurin isät ja pojat pilkkalauluja laulaa
kuorona
jos ei Mattia saada pysymään
kunnon miehen kaidalla polulla
ha-ha-hah-ha-hah-haa...
Kerran Matti kolme vuotta pyysi äidiltään
Hei äiti saanko siskon kukkamekkoa kokeilla?
Siitä äiti kauhistui ja isä aivan raivostui:
Nyt on poika kyllä mennyt järjiltään,
nyt on poika kyllä mennyt järjiltään!*

Pikku-Matin mekko. Feministinen Lauluryhmä
Impivaara. 2003. Sanat Mummo.

7. Avioliitto on vaikuttanut naisen yhteiskunnalliseen asemaan ja oikeuksiin kaikkialla maailmassa.
- Ottakaa selvää, miten naisen oikeudet ovat olleet sidoksissa avioliittoinstituutioon. Tehkää aikajana. Miten aviokäytännöt ovat muuttuneet? Pohtikaa seuraavia asioita naisen itsemääräämisoikeuden kannalta: oikeus vapauteen, oikeus omaan rahaan, oikeus omaisuuteen, oikeus perintöön.
(HY)
 - Missä maissa järjestetyt avioliitot ovat edelleen arkipäivää? Miettikää syitä ja perusteluja tällaiselle järjestelylle.
 - Kirjoita aine otsikolla avio-onni, jossa pohdit onnellisen avioliiton/parisuhteen odotuksia ja toiveita. Mieti, millä ehdoilla itse menisit naimisiin tai sitoutuisit parisuhteeseen? Voit kirjoittaa myös runon tai laulun sanoituksen.
(AI, TERVEYSTIETO)